

Дмитро Бандурко

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, групи 071-21,
Центральноукраїнського національного технічного університету,
м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: Ольга Пугаченко – кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського
національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна*

ОБОВ'ЯЗКИ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ І ЗВІТНОСТІ

Значимість експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності важко переоцінити, адже, з моменту виникнення судової експертизи та на всіх етапах її розвитку, в ній вбачали важливий інструмент правосуддя як на етапі розслідування, так і під час розгляду в суді [7, с. 116]. Судових же експертів вважали науковими свідками, а тому дослідження їх обов'язків є необхідним, важливим і нагальним. Актуальність даної тематики посилюється прийняттям 03.11.2022 р. змін для удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності [2], якими узгоджено і розширено відповідальність експертів.

Метою дослідження є розгляд та узагальнення обов'язків судово-економічних експертів у різних видах профільного і процесуального законодавства. Дана робота є продовженням авторських наукових пошуків, результати яких презентувались на попередніх конференціях [1, 8], що свідчить про перманентний інтерес та пильну увагу до обраної проблематики.

Завдання дослідження вирішуватимуться у два етапи: перший буде присвячено розгляду обов'язків суб'єктів судово-експертної діяльності у профільних законодавчо-нормативних актах; на другому – узагальнено обов'язки експертів у процесуальному законодавстві з відповідними авторськими висновками. Дослідження відбуватиметься із використанням загальнонаукових і спеціальних методів: абстрактно-логічний, діалектичний, узагальнення, групування, графічний.

Судова експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності – це їх дослідження на основі спеціальних знань з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

На законодавчому рівні має місце неузгодженість назв підвидів судової експертизи з економічних питань, а тотожну назву має лише один напрям – експертиза документів фінансово-кредитних операцій. Це пов'язано із змінами, які вносились 08.02.2019 р., коли розділ III «Економічна експертиза» було викладено у новій редакції та 20.08.2021 р. – коли назву «бухгалтерського та податкового

обліку» було замінено фразою «бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності», що на наш погляд, є більш правильним за суттю, доречнішим і відповідає вимогам сьогодення.

Стаття 10 «Особи, які можуть бути судовими експертами» Розділу II «Судовий експерт» Закону України «Про судову експертизу» декларує, що ними можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, відповідають встановленим вимогам та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [5]. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ. Тобто, обов'язки судових експертів чітко визначаються профільним законодавством [5, 4, 3] – таблиця 1.

Таблиця 1

Обов'язки судових експертів згідно профільного законодавства

Законодавчо-нормативний акт		
[5, стаття 12, розділ II]	[4, пункт 2.2, розділ II]	[3, пункт 3, розділ II]
Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний:	На експерта покладаються такі обов'язки:	На судового експерта покладаються такі обов'язки:
1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок	прийняти до виконання доручену йому експертизу	2) прийняти до виконання доручену йому експертизу
2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку	особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його	3) особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання
3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі	заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин	1) заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин
	повідомити в письмовій формі органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернути надані матеріали справи та інші документи, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення	4) повідомити в письмовій формі орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернути надані матеріали справи та інші документи, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення

Законодавчо-нормативний акт		
[5, стаття 12, розділ II]	[4, пункт 2.2, розділ II]	[3, пункт 3, розділ II]
	поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані	поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані
	з'явитися на виклик органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення	5) з'явитися на виклик органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення
	забезпечити збереження об'єкта експертизи	б) забезпечити збереження об'єкта експертизи та документів, наданих на дослідження
	не розголошувати без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), чи суду про хід проведення експертизи та її результати	7) не розголошувати без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), під час проведення експертизи відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, та не повідомляти будь-кому, крім органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), чи суду, про процес проведення досліджень та їх результати
	У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно повернути матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи	8) негайно повернути матеріали справи та інші документи, що надавались для проведення експертизи, у разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи

Джерело: розроблено автором за [5, 4, 3]

Згідно профільного законодавства [5, 4, 3], передбачено три однакових за змістом обов'язки судового експерта. При цьому, якщо обов'язок про заяву самовідводу за наявності передбачених законодавством обставин у [5] йде третім по порядку, то у [4, 3] – першим.

У статті 12 «Обов'язки судового експерта» Закону України «Про судову експертизу» вказано, що інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством (таблиця 2).

Обов'язки експертів згідно процесуального законодавства

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) від 13.04.2012 р. № 4651-VI (стаття 69)	Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК) від 18.03.2004 р. № 1618-IV (стаття 72)	Господарський процесуальний кодекс України (ГПК) від 06.11.1991 р. № 1798-XII (стаття 69)	Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) від 06.07.2005 р. № 2747-IV (стаття 68)
5. Експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його	3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання	3. Експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання	3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання
2) прибути до суду і дати відповіді на запитання під час допиту	4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи	4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи	4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи
3) забезпечити збереження об'єкта експертизи			
4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати			
5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК			

Джерело: розроблено автором за процесуальним законодавством

Різними видами процесуального законодавства передбачено лише два однакових обов'язки експерта. КПК встановлює п'ять обов'язків, а ЦПК, ГПК і КАСУ визначають лише по два майже дослівних. У редакціях різних процесуальних кодексів до 2017 року, кількість і суть обов'язків експерта була різною [6, с. 243-247]. Зміни відбулись із прийняттям 03.10.2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який узгодив норми процесуальних кодексів уніфікувавши їх, у т.ч. і в частині обов'язків експертів.

Отже, проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

по-перше, існує неузгодженість назви судово-економічної експертизи, тобто вживається і як «економічна експертиза бухгалтерського та податкового обліку» і як економічна експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності», що породжує неточності і розбіжності, а на наш погляд більш правильно і доречно саме другий варіант;

по-друге, у Законі України «Про судову експертизу» передбачено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань; у КПК – «експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань»; у ЦПК, ГПК і КАСУ – «експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи»;

по-третє, у всіх видах профільного і процесуального законодавства передбачено два однакових за суттю обов'язки судових експертів щодо виконання завдання і надання експертного висновку та відповіді на питання за потреби. Так, у ЦПК, ГПК і КАСУ вказаних обов'язків лише два, у Законі України «Про судову експертизу» лише три, в КПК – п'ять, а в Інструкція – по вісім. При цьому, в профільному законодавстві і КПК додано обов'язок щодо можливості заяви самовідводу експерта.

Крім того, у КПК та профільній Інструкції надається пояснення, що якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта. А в ЦПК, ГПК і КАСУ зазначається, що за відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаються нам у розгляді прав,

заборон і відповідальності судових експертів у різних видах профільного і процесуального законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пильникова Я., Олефір Ю., Бандурко Д. Основні завдання, які може вирішувати судово-економічна експертиза. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 3 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 23 вересня 2022 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. С. 266-270
2. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» щодо удосконалення організаційно-управлінського забезпечення судово-експертної діяльності : Закон України від 03.11.2022 р. № 2716-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-20#n2> (дата звернення: 12.03.2023)
3. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : Наказ М-ва юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
6. Пугаченко О.Б. Вимоги процесуального законодавства в частині участі експерта при проведенні судової експертизи з економічних питань. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. 2013. Вип. 24. С. 340-348
7. Пугаченко О.Б., Косенко С.С., Бабій М.В. Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2021. № 6 (39). С. 115-130
8. Пугаченко О.Б., Бандурко Д.В. Відповідальність судового експерта при проведенні експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення [Електронний ресурс]: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 11 травня 2022 р.) у 2-х частинах. Частина 2. Київ: КНЕУ, 2022. С. 169-173.